

HEA ELU RAHVAKOGU

Kuidas vähendada vaesust ja ebavõrdsust ning hoida Eesti inimeste ja looduse heaolu?

RAHVAKOGU TULEMUSED

praxis | mõttekoda

Sisukord

1. **Hea elu rahvakogu eesmärk, teema ja mandaat 4**
2. **Rahvakogu osalejate pöördumine 7**
3. **Rahvakogu ettepanekud valupunktide leevendamiseks 9**
4. **Rahvakogu liikmed 20**
5. **Rahvakogu protsessist 24**
6. **Rahvakogu korraldajad 30**
7. **Seirekogu järelsõna 32**

Ilmumisaeg: märts 2026

Fotode autor: Maksim Shmeljov

Veebileht: rahvakogu.info

1. Hea elu rahvakogu eesmärk, teema ja mandaat

Hea elu rahvakogu toimus jaanuaris ja veebruaris 2026, et arutleda, mida on vaja teha inimeste ja looduse heaolu suurendamiseks Eestis. Tegu oli kuuenda rahvakoguga Eestis ning teise üleriigilisega.

Kuna Praxises tegeleme rahvakogu formaadi juurutamisega Eestis, oli meil seekord **kaks eesmärki:**

- mõtestada inimeste ja looduse heaolu ning käivitada vajalikud muutused Eestis;
- katsetada üleriigilist rahvakogu väiksemahulise protsessina (*citizen panel*), et juurutada otsustusviisi, mis lähtub teadmistest, ületab erimeelsused ja keskendub ühisosale.

Hea elu rahvakogus osales **29 eestimaalast** vanuses alates 16aastastest, kes moodustasid läbilõike elanikkonnast. Selline **mini-Eesti** esindab elanikkonda selle mitmekesisuses tihti paremini kui tavapärased esinduskogud või kaasamisprotsessid. **Mitmekesisus tagab omakorda tulemuste legitiimsuse.**

Rahvakogusid peetakse polariseerunud ühiskonna tervendamise viisiks (PeoplePowered research brief 2026). See avaldus parimalt osalejate korduvas imestamises, et kohal ei saa olla läbilõige eestimaalastest, kuna kõik on sõbralikud, viisakad, konstruktiivsed ja erimeelsustest üle. Rahvakogu korraldajatena teame, et silmast silma kohtumised, kus on loodud lugupidav aruteluruum, toob inimestes välja nende parima. Niimoodi saabki usaldust taastada.

"Kordasite pidevalt, et kohtusime justkui teistsuguse Eestiga – avarama ja hoolivamaga kui igapäevaselt kogeme. Võib-olla ei olnud teistsugune mitte Eesti, vaid viis, kuidas me üksteisega kohtusime? Kui igaüks meist viib selle kogemuse edasi kasvõi kolmele tuttavale, hakkabki selline Eesti meie ümber kuju võtma."

Martin, rühmaarutelu hõlbustaja

Mini-Eesti kogunes kolmel nädalavahetusel, kokku viiel päeval, et õppida teadlastelt, tutvuda huvirühmade seisukohtadega ning rühmades arutleda probleemide ja võimalike lahenduste üle. Arutelusid raamistas rahvusvaheliste majandusteadlaste loodud **"Meie kõigi maa"** (Earth For All) andmemudel, mille kohaselt **hüpe uude, soovitud ja jätkusuutlikku tulevikku on võimalik, kuid selleks peab majandus seadma esikohale inimese ja looduse heaolu.**

Rahvakogu fookusteema - **vaesuse ja majandusliku ebavõrdsuse vähendamine** - on selles mudelis oluline pöördepunkt. Sellise fookuse valisid rahvakogusse kandideerinud rohkem kui 600 inimest. Rahvakogu tulemused vastavad küsimusele **"Millega on vaja tegeleda, et vähendada vaesust ja ebavõrdsust ning hoida Eesti inimeste ja looduse heaolu?".**

Töö käigus saime kriitikat, et heaolu teema, ja ka selle all valitud kitsam fookusteema on liiga üldine, isegi liiga ideoloogiline. Meid hoiatati, et tulemused võivad sama üldiseks jääda. Vastame sellele niimoodi: kuna inimeste usaldus valitsusasutuste vastu on ajalooliselt madalaimal tasemel, on oluline luua aruteluruume, kus kodanikud saavad ise neile olulisi teemasid tõstatada. Süsteemimuutuseks ei piisa ainult „paremast poliitikast". Vaja on ka, et inimesed tajuvad muutust õiglasena ja usuvad, et tulevikku on võimalik luua tänaste tegevuste ja otsustega. Jah, korraldajatena raamistasime teemavaliku, kuid protsessi disainiga tagasime, et ühiselu vaatest tõstatusid olulised teemad, mis pole tänases avalikus arutelus ega valitsuse koalitsioonileppes prioriteedid. Vaesuse ja majandusliku ebavõrdsuse vähendamine pole Eestis majandusprobleemina teadvustatud. See oligi kogu ettevõtmise mõte: **luua aruteluruum, kus saavad tõstatuda ühiselu puudutavad teemad, mis on eestimaalastele päriselt olulised.**

> Rahvakogu on kui ühiskondliku innovatsiooni labor, kus vajalikud teemad saavad legitiimsuse.

Üldise usalduse tervendamise vaatest on edaspidi kriitilise tähtsusega see, kui aktiivselt rahvakogu tulemusi avalikus arutelus ja otsuste juures kasutatakse.

Rühmaarutelude hõlbustajate abil **jõudis rahvakogu ühismeelele viies ühiskondlikus valupunktis ja 12 ettepanekus, mis neid leevendada aitaksid.** Võtkem neid kui kompassi tuleviku otsuste tegemisel. Kasutagem neid avaliku arutelu laiendamiseks.

Töö rahvakogu tulemustega jätkub: rahvakogu liikmed ja vabaühendused, kelle huvikaitsega valupunktid ja ettepanekud haakuvad, loovad koos rahvaalgatused parlamendile. Niimoodi ühendame rahvakogu tulemused Eesti juurdunuima demokraatiauuendusega - rahvaalgatusõigusega.

Seekordne rahvakogu toimus vabaühenduste tellimusel ja läbiviimisel. Vabakonna koalitsiooni loomist ja koordineerimist pidasime oluliseks, et anda rohkematele osapooltele rahvakogu kogemus, tagada tulemuste mõjusus ning "nakatada" professionaalseid avalike huvide kaitsjaid selle formaadiga. Juba oleme näinud, et selline võrgustikutöö on vabakonna-sisest koostöövõimet tõstnud.

See raport annab ülevaate Hea elu rahvakogust ja esitleb rahvakogu kollektiivseid seisukohti. Rahvakogu tulemuste ja mõju käsitlemiseks ilmub varsti hindamisraport. Järeltegevusena toome rahvakogu seisukohad rahvaalgatustena avalikku arutellu ja poliitikakujundajate ette, koostöös huvirühmade ja rahvakogu liikmetega.

See oli minu neljas rahvakogu kaaskorraldada. Katsumusi oli sel aastasel teekonnal ohtralt. Samas imeline tiim, omavahelised mõtisklused heaolu üle, osalejate ja vaatlejate innustav tagasiside ning rahuldus saavutatust kaaluvad vahepealsed kaosed üle. Seekord tegime ka palju uuendusi. Loodetavasti aitavad need sellel mõjusal arutleva demokraatia meetodil Eesti avalikus halduses peagi kanda kinnitada.

Teele Pehk
Hea elu rahvakogu koordineerija

Hea elu rahvakogu korraldas mõttekoda Praxis koos mitme vabaühendusega: rahvaalgatusveebi haldav **Eesti Koostöö Kogu** ja avalikes huvides tegutsevate ühingute häälekandja Vabaühenduste Liit, arvamuskultuuri edendamist toetav **Arvamusfestival**, noorte häält esindav **Eesti Noorteühenduste Liit**; maaelu ja kogukondade eest seisev **Külaliikumine Kodukant** ja **Eesti LEADER Liit**; **Avatud Eesti Fond** ja **Eesti Inimõiguste Keskus**.

Rahvakogu korraldusele aitas kaasa **Riigikantselei strateegiabüroo**.

Rahvakogu korraldust **toetas** Euroopa Liit ja Eesti rahvusvahelise arengukoostöö keskus ESTDEV Mondo projektist NOPLANETB. Kaasrahastas Põhjamaade Ministrite Nõukogu esindus Eestis ning Demokraatiakeskus. Rahvakogu sisu eest vastutab Praxis ning seda ei saa ühelgi juhul käsitleda Euroopa Liidu või ESTDEV seisukohana

2. Rahvakogu osalejate avalik pöördumine:

viis ühiskondlikku valupunkti, millega Eesti peab kohe tegelema

Pöördumine avaldati 5. märtsil 2026 Delfi.ee-s ja rahvakogu.info lehel.

Riigikogu valimisteni on jäänud aasta. Meie, allakirjutanud, olime enne valdavalt seda usku, et me arvamust küsitakse vaid korra nelja aasta tagant. Tundsime, et erakonnad tulevad valimistele teemadega, mis viivad meid kesksetest probleemidest kaugemale. Ja pärast valimisi ei peeta algsetest lubadustest kinni või viiakse läbi asju, mis üldse valimistel teemaks ei olnud.

Osalesime hea elu rahvakogus. Saime aru, et ka sel viisil saab demokraatias osaleda – tavaliste inimestena suurte teemapüstituste üle arutleda ja otsustada.

Me oleme inimesed üle Eesti. Igas vanuses, erineva haridustaseme, jõukuse, poliitiliste eelistuste ja arvamustega eestimaalased. Omamoodi mini-Eesti, kes ei olnud varasemalt omavahel tuttav. Me ei saanud rahvakogus osalemisest muud isiklikku kasu peale võimaluse teema kohta õppida ja ühiselt lahendusi otsida.

Paljud meist leidsid, et eestlased on hakkamasaaja rahvas ega looda liigselt riigile, aga oli ka neid, kes ootavad riigilt rohkem. Hakkamasaamise-usust hoolimata tunneme, et riik ei täida piisavalt oma kohust. Nagu ütles üks meist: igaüks on oma õnne sepp – aga kuidas oma saatust sepistada, kui alasi ja haamer on puudu?

Enne rahvakogu saime valida, kas keskenduda toidujulgeolekule, soolisele võrdõiguslikkusele, vaesusest väljapääsule või majandusliku ebavõrdsuse vähendamisele. Otsustasime keskenduda vaesuse ja majandusliku ebavõrdsuse vähendamisele, sest meie arvates heidavad need kõige pikema varju Eesti tulevikule.

Me kuulasime ära eksperdid, huvigrupid ja arutlesime seejärel omavahel lugupidavas õhustikus, et jõuda ühismeeleni. Kõik said sõna ning erimeelsused ja teemad arutasime lõpuni. Üllatusime, et oleme rohkem ühel meelel kui enne kohtumisi oleks osanud arvata.

Me oleme ühel meelel selles, et Eesti on kriisis. Sellises kriisis, mis niidab meie tulevikul jalad.

Ühiskondlikud valukohad

Toome välja rahvakogul üksmeele leidnud viis ühiskondlikku valupunkti. Need pole uued teemad. Aga need on süvaprobleemid, mis taastoodavad vaesust ja ebavõrdsust ning millega on Eestis vaja esmajärjekorras tegeleda. Kuna rahvakogu keskendub ühisosa leidmisele, toetasime neid valukohti üksmeelselt. Rahvakogu raportis, mis ilmub märtsi keskel, toome välja ka võimalikud ettepanekud iga valupunkti all.

Hästi toimiv ühiskond eeldab, et kõigil inimestel on realistlik võimalus väärikaks eluks. Sellepärast on Eestil vaja esmajärjekorras tegeleda järgmise viie valupunkti lahendamisega: laste, noorte ja tudengite ebavõrdne stardipositsioon, halvenev vaimne tervis, ebavõrdne kohtlemine, palgavaesus, ja praegune majandusmudel, mis ei teeni heaolu.

Väärtusnihe

Nendes valupunktides lahendusteni jõudmiseks vajame väärtusnihet. Millest peaksime Eestis loobuma? Meie poliitilised otsustajad peaksid loobuma populismist, näilisusest, poliitkemplusest ja otsustega kiirustamisest, killustavast eelarvestamisest ja ülevalt alla surutud edu narratiivist.

Tunneme, et paljud poliitikud ei tööta ühtse tiimina Eesti elu parandamise nimel, vaid eelistavad tekki enda poole tõmmata. Parimal juhul jäljendavad nad eestvedamist. Samas on esimene samm tõeliseks liidriks saamisel inimeste kuulamine. Kas meie poliitikute seas on tõelisi liidreid, kes kuulata võtaks?

Me oleme põhjaliku ja oma vabast ajast tehtud töö tulemusena jõudnud meie arvates põhiliste valukohtadeni, mis Eesti ees seisavad. Me ei oota vähemat, kui et ajakirjanikud aitaksid nende üle lugupidavat avalikku arutelu pidada. Me ei oota vähemat, kui et erakonnad otsiksid nendele küsimustele vastuseid oma programmides ja poliitikud arutleksid nende üle valimiste eel ja lepiks lahendustes kokku. Ja viiksid lahendused pärast valimisi ellu.

Aga me ei usu, et kõik sõltub poliitikutest. Vastupidi, kõige rohkem peaksime meie, kõik Eestis elavad inimesed, iseendale otsa vaatama. Me peaksime loobuma vaesuse, puuete ja muude selliste nähtuste halvustamisest. Me peaksime rohkem mõtlema kõigi eestimaalaste kui terviku peale ja mõistma, et me jõuame parema eluni siin ainult koos – kõigi vajadusi arvestades, üksteist kuulates ja koos arutledes. Nagu meie tegime hea elu rahvakogus. See on võimalik.

Me pöördume Eesti riigi esindajate ja avalikkuse poole, et kõik mõtleksid kaasa. Me usume, et koos mõeldes suudame kirjeldada seda, kuhu soovime riigi ja rahvana jõuda.

Hea elu rahvakogus osalejad

Aare Tammikult
Aet Sillamäelt
Algis Tallinnast
Arje Tartust
Dagmar Tallinnast
Eha Pärnust
Silva Tallinnast
Enelin Tallinnast
Fredy Hiiumaalt
Hannes Rakverest
Heino Viljandimaalt
Hurmet Narvast
Sten Harjumaalt
Vanessa Pärnust
Jaanus Sangastest
Juta Kehrast
Kaili Maardust
Karmen Tallinnast
Kaspar Viljandimaalt
Lisette Keilast
Vilmi Tallinnast
Maarja Harjumaalt
Mare Jõhvist
Marika Tallinnast
Marje Haapsalust
Mihkel Kaarel Tallinnast

3. Rahvakogu ettepanekud valupunktide leevendamiseks

VALUKOHT 1: Lastel, noortel ja tudengitel ebavõrdne stardipositsioon

Vaesus algab sageli lapsepõlvest. Mustrist on keeruline välja murda, eriti kui see on kestnud põlvkondi. Noorte jaoks on kõrghariduse omandamine kallis muuhulgas kõrgete elamiskulude tõttu. Riigi julgeolek sõltub ka sellest, et noored oleksid terved, hoiduksid riskikäitumisest ning sooviksid Eestis elada.

Allikad: ekspertide vastused elavas raamatukogus ja Eesti Noorteühenduste Liidu sisend

Probleem 1.1: Ebavõrdne stardipositsioon koduse toe puudumise tõttu

Paljud pered ei saa piisavalt tuge kasvatusprobleemide ennetamiseks. Vanemate vähene teadlikkus ja napid oskused võivad luua vaesust ja vaimse tervise probleeme, andes lastele kehvema stardipositsiooni. Olemasolev info ja teenused on killustunud ega jõua sageli abivajajani.

Ettepanek 1.1: Ennetada probleeme läbi eri põlvkondade (sh lapsevanemate) harimise ja "personaalriigi" proaktiivse lähenemise, pakkudes tuge enne probleemide süvenemist.

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi.

- Vanemahariduse integreerimine: koolitused ja nõustamine lasteaedades/koolides (nt koosolekute raames), luues ühtse süsteemi.
- Personaalriigi lähenemine: riik saadab lapse eale vastavaid koolitus- ja toetuspakkumisi proaktiivselt (nt lapse sünni puhul), et info kättesaamine ei jääks teadmatuse taha.
- Tasustatud "vanemapäevad": võimalus võtta töölt tasustatud vabu päevi (sarnaselt õppepuhkusele), et osaleda koolitustel või arenguvestlustel .
- Materiaalne tugi: vajaduspõhine õppevahendite hankimise toetus vähekindlustatud peredele.
- Laiendada personaalriigi põhimõtet, kaasata lisaks hüvitistele, teenustele, koolitustele ka vabaühenduste pakutavat.

Probleem 1.2: Majanduslikud barjäärid takistavad õppimisele pühendumist

Tasuta kõrgharidus eeldab täiskoormusega õpet, kuid ei kata elamiskulusid. Tudengite sotsiaalsed garantiid on puudulikud: taskukohaseid ühiselamukohti on vähe, stipendiumite süsteem on ebaühtlane ja õppelaenud ajale jalgu jäänud (kõrge intress, vajalik käendaja). See sunnib tudengeid töötama õppimise arvelt, mis langetab hariduse kvaliteeti või sunnib vähekindlustatud noori õpingutest loobuma.

Ettepanek 1.2: Luua tudengitele paindlikumad õppimisvõimalused ja toimiv sotsiaalsete garantiide võrgustik.

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi.

- Õppekoormuse paindlikkus: loobuda jäigast täiskoormuse nõudest tasuta õppes või alandada lävendit (nt 15-20 EAP) majanduslikes raskustes tudengitele, võimaldades õppimise ja töötamise paremat ühildamist.
- Eluasemeturu meetmed: tudengitele üürikompensatsioon või maksusoodustused üürileandjatele, kes majutavad tudengeid.
- Õppelaenu reform: muuta õppelaenud atraktiivsemaks ja kättesaadavamaks (madalam intress, riiklikud garantiid vähekindlustatutele, õppelaen sihtotstarbelisemaks). Tööandjatega koostöös õppelaenu kustutamine.
- Stipendiumid: eraldada toetused vanemate sissetulekust, kui tudeng elab eraldi.

VALUKOHT 2: Halvenev vaimne tervis

Eestimaalaste vaimne tervis halveneb muuhulgas nii vaesuse ja ebavõrdsuse kogemise pärast kui ka kliimamure ja liikide kadumise pärast (inimarengu aruande "Vaimne tervis ja heaolu" põhisõnumid, 2023). Puudub ühine vastutus heaolu järjepidevuse hoidmisel. Vaimse tervise abi on kättesaadav pigem jõukatele elanikele. Samas on ühiskond terve, kui selle liikmed on vaimselt terved, vananevad tervena ning panustavad kogukondadesse ja ühistegevusse.

Allikad: rahvakogu ekspertide Dagmar Kutsari ja Oliver Nahkuri ettekanded, ekspertide vastused elavas raamatukogus, MTÜ Kuldne Liiga sisend.

Probleem 2.1: Maaelu hääbumine, üksildus ja teenuste kättesaadavus

Vaimse tervise probleemid ja üksildus süvenevad vanemas eas, eriti hajaasustuses, kus kaovad "loomulikud kohtumispaigad" (postkontor, pood, raamatukogu jms). Maakoolide sulgemisel jääb ka lastele huvihariduse ja ühise vaba aja veetmise võimalusi vähemaks. Pikaaegsed töötud heituvad, kui ei ole toetavaid inimesi nende ümber. Täiskasvanutel pole töötamise kõrvalt sageli aega ei laste ega eakamatega tegeleda. Puudulik transpordiühendus isoleerib inimesi, takistades ligipääsu teenustele ja sotsiaalsele suhtlusele.

Ettepanek 2.1: Kasutada ressursse nutikamalt – koondada teenused tõmbekeskustesse (külakeskused, multifunktsionaalsed majad) ja tagada ligipääs paindliku transpordiga. Vaimne tervis püsib sotsiaalsusel.

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi.

- Multifunktsionaalsed tegevuskeskused: luua maapiirkondadesse keskused, mis koondavad ühe katuse alla erinevad teenused (raamatukogu, lasteaed, hooldekodu, kaugtöökohad), soodustades põlvkondade suhtlust ja hoides teenuseid elus. Mitte ehitada uut keskust, vaid koondada olemasoleva katuse alla.
- Paindlik transport: rakendada nõudetransporti või sõidujagamise süsteeme, et tagada ligipääs keskustele ka hajaasustuses.
- Terviseharidus: programmi "Terve läbi elu" rakendamine koolides ja kogukondades, et kujundada tervisekäitumist varakult ning ennetada terviseprobleemide teket.
- Vabatahtlikud juhendajad: lihtsustada vabatahtlikku panust ja vähendada takistusi (nt saali rent, vajadus õppekava järele) erinevate tegevuste juhendamisel tegevuskeskustes. Huviringid erinevas vanuses inimestele.
- Maksutulu jagamine: võimaldada inimesel jagada oma tulumaksu kahe omavalitsuse vahel (nt kodu ja suvekodu), et toetada maapiirkondade eelarvet.

VALUKOHT 3: Ebavõrdne kohtlemine

Diskrimineerimine tähendab põhjendamatut ebavõrdset kohtlemist võrreldes teiste isikutega sarnases olukorras. Diskrimineerimisega on tegemist näiteks juhul, kui inimest ei võeta tööle tema puude tõttu või talle keeldutakse töökohta pakkumast põhjusel, et tal on väike laps või ta hooldab pereliiget. Diskrimineerimisega on tegu siis, kui isiku halvem kohtlemine põhineb tunnusel, mida tal ei ole võimalik muuta (nt rahvus, sugu, vanus, puue või pikaajaline tervisehäire, sotsiaalne või majanduslik päritolu). Paljud puuetega inimesed ja nende hooldajad on diskrimineeritud, nad elavad suures vaesusriskis ja nende heaolu ei ole tagatud. Diskrimineerimine on seadustega keelatud. Eesti ühiskonnana ei saa me lubada suure hulga inimeste kõrvalejätmist.

Allikad: Eesti Ametiühingute Keskliidu sisend, Eesti Inimõiguste keskuse ja Eesti Puuetega Inimeste Koja sisend, Eesti Puuetega Inimeste Koja arengukava, õiguskantsleri aastaaruanne

Probleem 3.1: Hoolduskoormus kui panus ei ole piisavalt tunnustatud, teadvustatud ega rahastatud

Hoolduskoormuse leevendamine riigi ja KOV tasandil on üks Eesti kriitilisemaid sotsiaalmajanduslikke väljakutseid, sest hoolduskoormust vähendavad teenused on kas piiratud või puudulikud. Eestis käsitletakse hooldamist kui nähtamatut peresisest kohustust, mitte riigi poolt väärtustatud ühiskondlikku panust. Eestis moodustab tasustamata hooldustöö sõltuvalt arvutusmeetodist 12-30% SKP st (Praxis, 2024, lk 78), mistõttu peaks hooldustöö olema võrdsustatud palgatööga. Eestis on hooldus vähe rahastatud ning puuduvad üleriigilised ühtsed reeglid, iga KOV saab sotsiaalteenustele ja hooldusele seada oma tingimused ning hinnad. Sageli sõltuvad teenuste hinnad leibkonna sissetulekust, mis omakorda süvendab ebavõrdsust.

Ettepanek 3.1: Teadvustada, tunnustada ja rahastada kodust hooldust sarnaselt palgatööga.

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi:

- hoolduskoormuse sissearvutamine SKPs (sisemajanduse koguproduktis);
- sotsiaalsed garantiid (hooldajatele tagatud ravikindlustus ja pension samadel tingimustel nagu palgatöötajatel);
- riiklikult ühtlustada hooldajatoetuse jagamise tingimusi;
- tagada, et regionaalne ebavõrdsus ei kanduks edasi hoolduse tasustamise ebavõrdsusesse;
- tagada puudega last kasvatavale üksikule lapsevanemale suuremad lisatoetused;
- tõsta hooldajatoetust vähemalt riiklikult kehtestatud töötasu alammäära tasemele;
- hoolduskindlustus – sarnaselt töötuskindlustusele – hajutaks riskid ja tagaks, et abi saamine ei sõltu lähedaste rahakotist;
- intervallhooldus ehk ajutine ööpäevaringne hooldusteenus - igal hoolduskoormusega inimesel peaks olema õigus teatud arvule päevadele aastas (nt 30 päeva), mil hooldatav lähedane saab kvaliteetsel intervallhooldusel viibida;
- tagada parem kohalike hooldusteenuste kättesaadavus, et võimaldada päeva jooksul hooldajale võimalust töötada või puhata;
- tagada hooldajatele tasuta nõustamis- või kogemusteraapia ning muud tervist toetavad teenused;
- integreerida sotsiaal- ja terviseandmed (arst peab nägema sotsiaaltöötaja märkmeid ja vastupidi, et oluline info ei läheks kaotsi või ei jääks märkamata);
- tõhustada info kättesaadavust hooldajale pakutavatest võimalustest.

Probleem 3.2: Puuetega inimeste diskrimineerimine tööturul

Eesti kui Euroopa Liidu liikmesriik on ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni osaline, mis sätestab muuhulgas, et „osalisriigid tunnistavad puuetega inimeste õigust tööle teistega võrdsetel alustel“ (artikkel 27). Paraku ei kaasata puudega ja erivajadustega inimesi piisavalt Eesti tööturul ning nende tehtavat tööd ei tasustata vääriliselt, mis süvendab juba ühiskondlikest hoiakutest tulevat diskrimineerimist. Eesti Puuetega Inimeste Koja sisendi kohaselt on erivajadustega inimeste suhtelise vaesuse risk kõrgem ning majanduslik toimetulek habras, sest nende võimalused tööturul võrdselt osaleda on piiratud ning nende sissetulekud madalamad. Sellest tulenevalt suureneb puuetega inimeste lähedaste hoolduskoormus ning väheneb riigi üldine majanduslik heaolu.

Ettepanek 3.2: Ennetada puuetega inimeste sotsiaalset ja majanduslikku haavatavust, parandades nende võimalusi tööturul.

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi.

- Kohandada olemasolevaid töökohti erinevates sektorites ja ametites nii, et oleks rohkem võimalusi osalise tööajaga töötada.
- Teavitada tööandjaid senisest rohkem, et Töötukassa toetab töökoha kohendamist puudega inimestele sobivaks.
- Tunnustada puuetega inimesi kaasavaid tööandjaid ühiskonnas laiemalt.
- Kontrollida tugevamalt töökohtade füüsilist ligipääsetavust.
- Muuta töövõime hindamine inimkesksemaks.
- Teavitada puudega/erivajadustega inimesi ja nende hooldajaid olemasolevatest erihoolekandeteenustest ja selgitada nende sisu. Kasutada maksimaalselt personaalriigi võimalusi.
- Luua kohustus omavalitsusel kaasata ja arvestada puuetega inimeste esinduskogude arvamusi, nagu juba on kohustus arvestada nt noorte arvamusi.
- Tuua tagasi kaitstud töö võimalus puuduva töövõimega psüühikahäiretega inimestele.
- Pakkuda töötamise toetamise teenust osalise töövõimega inimestele.
- Riigi poolt toetada omavalitsusi lisarahaga, eriti ääremaadel, et puudega/erivajadustega inimeste toetamine suureneks. Näiteks toetada piirkondlikke algatusi ja ettevõtteid, kes pakuvad puuetega inimestele töötamise võimalusi. Näiteks tasustada paremini puuetega inimeste tugiisikuid ja sotsiaaltöötajaid.

Probleem 3.3: Õigusliku kaitse kättesaamatus vähekindlustatud ja diskrimineeritud ühiskonnagruppidele

2026. aastast lõpetati Eestis õigusnõustamine riiklikul toel, mis tähendab, et paljud inimesed, sh haavatavad ühiskonnagrupid, kaotavad senise võimaluse saada tasuta või odavamat õigusalast abi. Selle asemel tegutseb juturobot, kuid viimase vastused on informatiivse iseloomuga ning õigusnõustamiseks tuleb siiski pöörduda kvalifitseeritud juristi poole (juristaitab.ee). Tasuta on Eestis tagatud õigusnõustamine puuetega inimestele, kuid teised haavatavad ühiskonnagrupid on jäetud kaitseta. Õigusabi alarahastamine võib viia olukorrani, kus inimene on sunnitud tunnetama ülekohut, sest kättesaamatu õigusabi suurendab riski aktsepteerida diskrimineerimist ja ebaõiglust. Selline olukord on ohuks põhiõiguste kaitsele, mida on tunnistanud ka Eesti Riigikohus. Õigusliku kaitse ja toe puudumine suurendab ühiskonnas üksi jäämise tunnet ning vähendab usaldust riigi vastu. See omakorda suurendab sotsiaalset ebavõrdsust, vaesusriski ja vähendab ühiskonna sidusust. Kõigile elanikele kättesaadav õigussüsteem on ka üks parimaid keskkonda säästvaid võimalusi, kuna vaesemate piirkondade elanikud julgevad paremini vastu seista looduse hävitamisele, kui nad tunnetavad riigi tuge õiguse kaitsel.

Ettepanek 3.3: Tagada ligipääs tasuta õigusabile vähekindlustatud ja diskrimineeritud ühiskonnagruppidele.

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi.

- Riik peab jätkama taskukohase õigusabi kättesaadavust, mitte seda vähendama ja kaotama.
- Kasutada juturoboteid ja tehisaru alles siis, kui tehnoloogia on küpsem õigusabi pakkuma ning on tagatud, et pakutud info on õige. Juturobot või tehisintellekt ei tohi olla ainus abi saamise võimalus.
- Kõiki ühiskonnagruppe tuleks harida õigussüsteemi toimimisest ja õigusaktide mõistmisest (Riigi Teataja jms).

VALUKOHT 4: Palgavaesus

Paljud eestimaalased käivad iga päev tööl ja pingutavad, ent nende sissetulek on liiga väike, et väärikalt ära elada. Palgavaesuses tegeleb inimene iga päev oma "nina vee peal" hoidmisega ega jõua mõelda enda ja oma pere võimaluste parandamisele või enesearendamisele. See on sageli seotud madalapalgalise, osalise või ebastabiilse tööga ja puudulike võimalustega oma oskusi arendada või töötingimusi parendada. Ametiühingute Keskliidu andmetel ilmneb palgavaesus 21% juhtudest keskmise intensiivsusega töödes. Sotsiaalsed probleemid, mis palgavaesusest tulenevad, ajapikku ainult süvenevad ja muutuvad terve ühiskonna mureks.

Kui inimesed saavad piisavalt töötasu, on ka ühiskond tervem. Heaolu loomine ja hoidmine on ühine vastutus ning sünnib inimese, kogukonna, töötaja, ja tööandja hoolivas koostoimes.

Allikad: eksperdi Katre Palli ettekanne ja vastused elavas raamatukogus.

Probleem 4.1: Töötamine ei päästa suhtelisest vaesusest

Praegu Eestis kehtiv maksusüsteem koormab ebaproportsionaalselt madalapalgalisi, mis nende toimetulekut veelgi raskendab. Vaesusel ja ebavõrdsusel on otsene seos inimõigustega.
Vaesus võib tähendada seda, et inimesel ei ole võimalik oma põhiõigusi kasutada, näiteks:

- õigust haridusele (hariduse kvaliteedi küsimused, ligipääs kõrgharidusele, võimalus osaleda huvihariduses);
- õigust tervisele (riikliku süsteemi pikad järjekorrad, eriarstiabi ja EMO visiiditasu 20 eurot);
- õigust piisavale elatustasemele (toit, eluase).

Samuti on vaesus ja ebavõrdsus vaimse tervise häirete riskitegur ja alalhoidja.

Ettepanek 4.1: Kergendada madalapalgaliste maksukoormust

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi.

- Astmeline tulumaks.
- Maksurahu ehk tagada piisavalt pikk (vähemalt 12 kuud) arutamis- ja etteteatamisperiood maksude muutmisel ja kehtestamisel.
- Langetada toidu käibemaksu.
- Tõsta tervise edendamise kulude maksuvabastust tööandjale.
- Vabastada pension tulumaksust.

Probleem 4.2: Haridussüsteem ei toeta piisavalt täiend- ja ümberõpet vähekindlustatud inimestele

Erinevate haridustasemete ja -vormide paindliku õppe (mh kaugõpe, osakoormus, e-õpe) puudumine piirab haridusteed peamiselt jäikade ajakavade ja asukohanõuete kaudu, takistades õpinguid alustada ja jätkata tasemeõppes, täiend- ja ümberõppes. See tekitab barjääre, mis sunnivad huvilisi hariduse omandamisest loobuma (Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni raport 2025). Haridus mängib kasvavat rolli inimeste elukaare võimaluste kujundamisel. Paindliku haridus- ja enesetäiendamise võimaluste puudumine aga suurendab sotsiaalset ebavõrdsust ja süvendab vähekindlustatud inimeste vaesusriski. Hariduslõhe on süvenemas nii õpilaste kui täiskasvanute seas: kooli ajal kaduv haridustahe kujundab hariduslõhet ka täiskasvanu osalemisel täiendkoolitustel (Inimarengu aruande "Haridus ühiskonna peeglis" 2026 põhisõnumid).

Ettepanek 4.2: Tagada paindlik haridussüsteem, mida on võimalik ühendada töö- ja pereeluga

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi:

- tasuta haridussüsteem, mh tasuta (osakoormusega) tasemeõpe, täiend- ja ümberõpe;
- vajaduspõhised kutseõppe ja mikrokraadiprogrammid, mis on suunatud vähekindlustatud inimestele;
- paindlikud õppevormid, kus õppija saab õppida endale sobival ajal;
- võimaldada enesetäiendamist (ümber- ja täiendõpet) töölepingu seaduses samadel tingimustel kui tasemeõppes.

Probleem 4.3: Personaalse riigi arendused ei jõua ennetusse ja sihtgruppideni

Paljud inimesed ei ole teadlikud riigi poolt pakutavatest toetustest ja abivõimalustest, mis tuleneb tihti keerukast bürokraatiast või teabe vähesusest. Selle tulemusena kasutatakse ennetavaid meetmeid nagu sotsiaaltoetused ja nõustamisteenused alles siis, kui probleemid on süvenenud. Puudujäägid teadlikkuses ja ligipääsus takistavad vaesuse ennetamist ning piiravad võimalusi arendada ja rakendada uusi, varajase sekkumise lahendusi, mis toetavad inimesi õigeaegselt ja aitavad neid vaesusriskist välja tuua.

Personaalne riik on visioon ja järgmine etapp Eesti digiriigist, kus toetused ja avalikud teenused on ennetavad, kasutajakesksed, mugavalt kättesaadavad ja kreatiivsed. Personaalses riigis suhtleb inimene riigiga kui ühe osapoolega, mitte grupi erinevate asutustega. See tähendab bürokraatia vähendamist, andmete ristkasutust ja teenuste pakkumist vastavalt inimese elusündmustele, olles kättesaadav erinevate kanalite kaudu. Samuti väldib personaalne riik üleliigseid ja/või dubleerivaid teenuseid.

2024. aastal esitles majandus- ja kommunikatsiooniministeerium personaalse riigi visiooni ja selle praktilisi arendusvõimalusi. Praegu on personaalse riigi plaan "laualt maas".

Ettepanek 4.3: Riik on proaktiivne teenuste pakkumisel ja toetuste andmisel

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi:

- riik teavitab kõikidest teenustest, toetuse võimalustest ja kohustustest, kui toetusele või abile kvalifitseerutakse;
- riik arendab proaktiivseid teenuseid, laiendades seda kohaliku omavalitsuse poolt pakutavate toetuste ja teenuste valdkonda.

VALUKOHT 5: Praegune majandusmudel ei teeni heaolu

Majandust puudutavaid otsuseid suunab peamiselt pideva kasvu ja kasumi suurendamise loogika. See ei arvesta piisavalt inimeste elukvaliteeti, kogukondlikku toimimist ega looduskeskkonna piire. Tänane majandusmudel süvendab inimese ja looduse ebakõla. Pidevas kasvujanus on lihtne mitte mõelda praeguste ja tulevaste põlvede heaolule. Kasvule orienteeritud majandus on vähendanud mitmekesisust ja elurikkust looduses, inimsuhetes ja ka ühiskondlikes süsteemides. Selline lähenemine lõhub kogukondi ja kaugendab inimsuhteid, mida oleks vaja nii hakkama saamiseks ilma suure riigi abita kui ka igapäevase inimestevahelise toe hoidmiseks.

Majandus peab toetama ühiskonna terviklikku heaolu ning lähtuma looduse taastumisvõimest. Majandusele on kasulik, kui kogukonnad õitsevad ja inimeste vahel on tugevad suhted.

Allikad: rahvakogu eksperdi Bianka Plüschke-Altofi ettekanne (slaidid); eksperdi Tairi Rõõmu ettekanne (slaidid) ja vastused elavas raamatukogus; SA Rohetiigri, Kestliku Ettevõtluse Liidu, Tasaarengu Eesti, Külaliikumise Kodukant ja Eesti LEADER Liidu sisend.

Probleem 5.1: Toidu, materjalide ja ressursside raiskamine ning vähene toidu- ja ressursijulgeolek

Ettepanek 5.1: Liikuda ringmajanduse ja ressursisäästliku tarbimise poole

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi.

- Muuta õigusakte nii, et söögikõlbliku toidu ning muude materjalide ja ressursside minema viskamine oleks keerulisem ja kulukam kui nende annetamine, korduskasutus või ringlusse suunamine.
- Toetada toidukäitlejaid ja ettevõtteid, kes suunavad kasutuskõlbliku toidu ning muud materjalid tarbimisse või taaskasutusse (sh maksusoodustused ja haldusprotsesside lihtsustamine).
- Soodustada koostööd ettevõtete ja toidu või ressursside päästmisega tegelevate organisatsioonide vahel (nt toidupangad, toidujagamise kapid, ringkasutuskeskused).
- Luua teaduspõhine maine- või heaoluskoori mudel, mis mõõdab ettevõtete toidu- ja ressursi raiskamist kogu väärtusahela ulatuses.
- Käivitada üleriigiline teadlikkuse tõstmise kampaania, mis keskendub kodumajapidamiste toiduraiskamise vähendamisele ning ressursside väärtustamisele.
- Toetada digilahendusi ja platvorme, mis lihtsustavad jääk-toidu, -materjalide ja -ressursside jagamist, annetamist ja korduskasutust.

Probleem 5.2: Vähe paindlikkust töötada osalise koormusega

Ettepanek 5.2: Liikuda paindlikuma ja kaasavama töökorralduse poole

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi.

- Eesti Töötukassa meetmete (tervise piiranguga inimese töötamise toetamine, sotsiaalmaksu hüvitamine, palgatoetus) ja nõustamisvõimaluste laialdane tutvustamine tööandjatele ja ühiskonnale.
- Paindliku töökorralduse normaliseerimine (sh kodukontor, hubasem töökeskkond, kohandatud tööaeg).
- Tugiisiku rakendamine töökohal, kes toetab tööellu sisseelamist ja tööülesannete täitmist.
- Omanike, juhtkonna ja töötajate koolitamine mitmekesisuse, koostöö ja vaimse tervise teemadel.
- Juhendmaterjalide loomine tööandjale tervise piiranguga, noorte ja vanemaealiste töötajate tööle võtmiseks ja tegeliku töökoormuse ning ametliku töökoormuse vastavuses hoidmiseks.
- Meetmete arendamine, mis toetavad noorte töökogemuse saamist ja tööandjate teadlikkuse kasvu.
- Tööandja bürokraatia vähendamine, et tal oleks lihtsam paindliku ja osalise töö pakkumine.
- Osaline tööaeg = osaline sotsiaalmaks.

Probleem 5.3: Praegused majandusmõõdikud ei prioriseeri inimeste ja keskkonna heaolu

Ettepanek 5.3: Liikuda mitmemõõtmelise heaolu-põhise majandusmudeli poole

Majanduse ja ühiskonna edu hindamisel tuleb lisaks SKP-le arvestada ka inimeste ja looduse heaolu. Otsuste tegemisel peaksid suuremat rolli mängima näitajad nagu elukvaliteet, vaimne ja füüsiline tervis, töötingimused, keskkonnamõju, elurikkuse säilimine ning ökosüsteemide tasakaal. See aitaks suunata nii organisatsioone kui ka tööotsijaid väärtustama töökohti ja majandustegevust, mis toetavad kestlikku arengut, vähendavad stressi ning loovad tasakaalu majanduse, ühiskonna ja looduskeskkonna vahel. Tänu uutele mõõdikutele on võimalik probleem esile tõsta, tegeleda ja läbi selle heaolu kasvatada.

Arutelude käigus pakuti välja näiteks järgmisi võimalikke tegevusi.

- Kasutada oluliste otsuste tegemisel lisaks SKP-le ka täiendavaid ühiskonna heaolu mõõdikuid (nt inimarengu indeks, riiklik heaolu indeks, üldine eluga rahulolu, konkreetse eluvaldkonnaga rahulolu).
- Luua kodanikele ja organisatsioonidele digitaalne heaolu- või kodanikutegevuse rahakott, kuhu kogunevad punktid ühiskondliku panuse eest. Seda saaks kasutada hariduses, teenustes või muudes hüvedes.
- Muuta töötaja heaolumõõdik tööandjale kohustuslikuks.

4. Rahvakogu liikmed

Rahvakogu eripära võrreldes teiste osalus- ja otsustamismeetoditega seisneb selles, et liikmed valitakse demokraatliku loteriiga ja nad moodustavad omamoodi mini-avalikkuse. Osalejate selline valimine järgib **demokraatia põhimõtet, et igaühel on võrdne võimalus valituks osutuda.** Mitmekesine osalejaskond omakorda **tagab rahvakogu tulemustele legitiimsuse.**

Rahvakogu liikmete värbamine

Rahvakogu osalejad selgusid kaheastmelise kiht-juhuvalimi ehk **demokraatliku loterii** alusel. Esmakordselt Eesti rahvakogude praktikas lõime kaks võimalust saada rahvakogusse valituks: rahvastikuregistri andmetest tegime kiht-juhuvalimi ja saatsime 20 000 inimesele personaalse e-kutse. Lisaks sellele sai igaüks registreerida oma osalushuvi rahvakogu veebilehel.

Oma **huvi registreeris 628 inimest üle Eesti**, neist 58% isikliku e-kutse saajaid ja 42% avaliku teavituse peale reageerijaid. Peale andmete kontrolli ja välistavate[1] tingimuste rakendamist **valisime üheksa tunnuse alusel välja 35 inimest ja neile varupingi .**

Lõpuks osales rahvakogus 29 inimest üle Eesti, kes peegeldavad Eesti elanikkonna mitmekesisust.

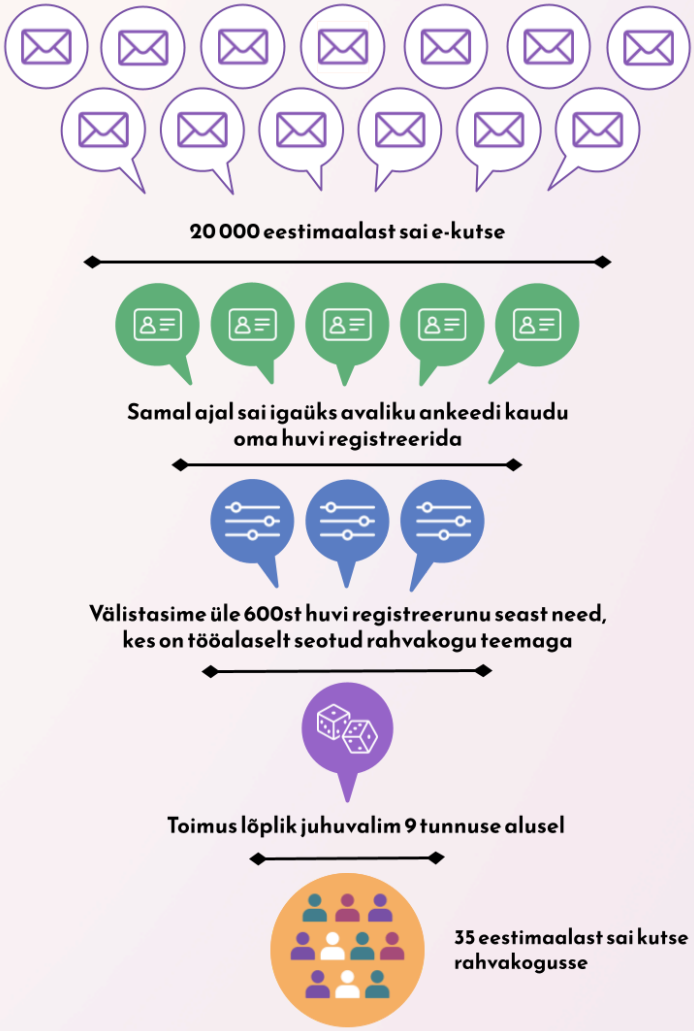

"Meie saime lotovõidu, sest saime rahvakogus osaleda!"

Aare Jõhvi vallast

[1] *Rahvakogu liikmete värbamise protseduur on avalikustatud veebilehel* https://rahvakogu.info/osalemine/#liikmed

Rahvakogu liikmete profiil

Järgnevatel joonistel on tunnused, mille alusel rahvakogu lõplikus koosseisus mitmekesisust tagasime. Sisemises ringis on jaotused rahvakogu liikmeskonnas ning välimises ringis võrdlusandmed vähemalt 16-aastaste eestimaalaste hulgast.

Selline lähenemine tagas, et arutelulauas said kokku 18-aastane hiidlane ja 78-aastane mulk, ettevõtja ja tudeng, optimist ja skeptik. Samas ei saa rahvakogu nimetada sotsioloogiliselt esinduslikuks. Kui võrrelda osalejaid Eesti elanikkonnaga vanuses 16 ja rohkem, oli osalejate seas vähem näiteks Kesk-Eestis ja suurtest keskustest eemal linnalistes asulates elavaid, aga ka töötuid, madalama haridustasemega ja keerulises sotsiaal-majanduslikus olukorras inimesi. Ka peab arvestama, et osalemissoovi ei näita üles kõige vähema aktiivsusega, heitunud inimesed.

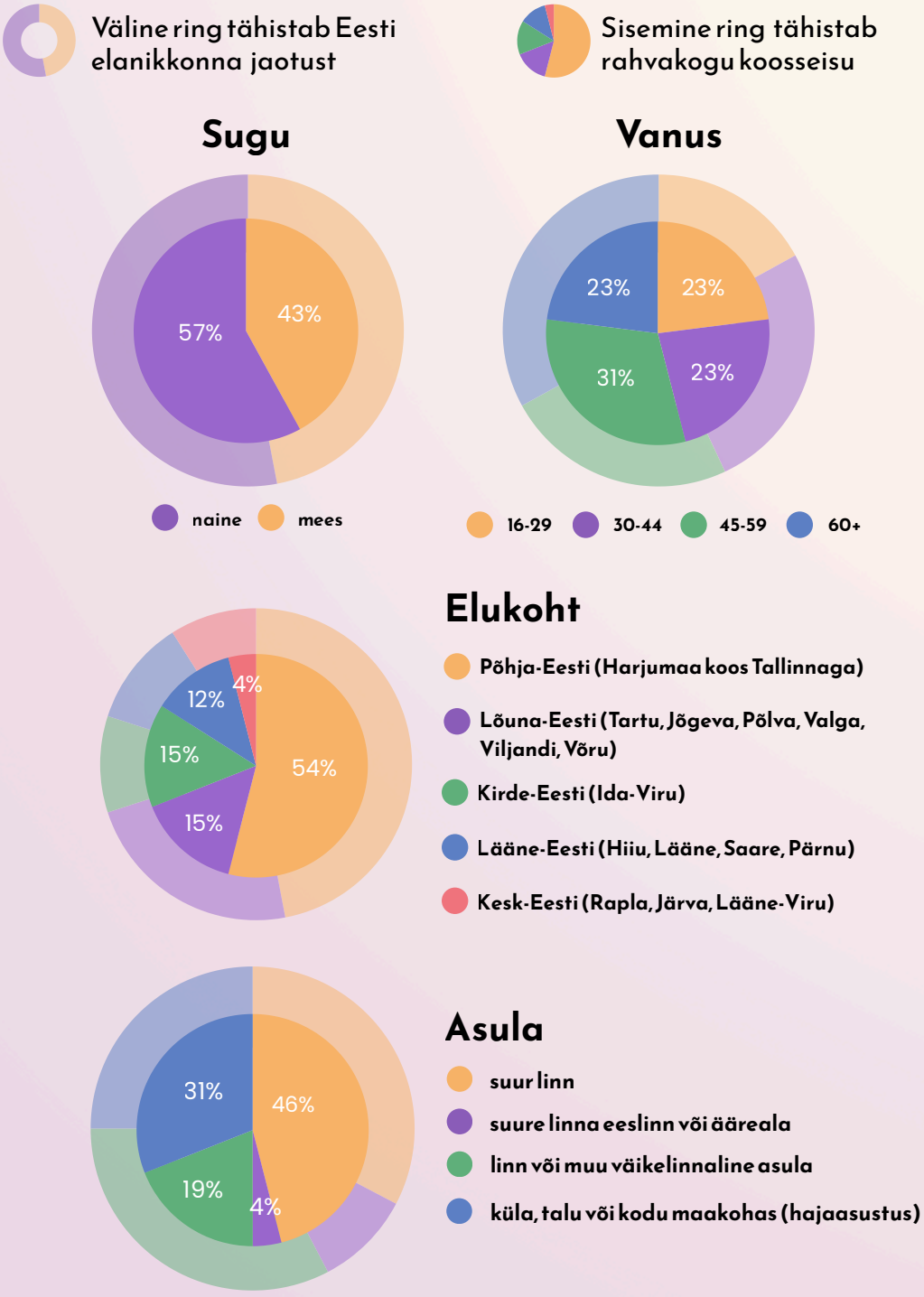

Väline ring tähistab Eesti elanikkonna jaotust

Sisemine ring tähistab rahvakogu koosseisu

Haridustase

- alg- või põhiharidus või hariduseta
- kesk-, keskeri- või kutseharidus
- kõrgharidus

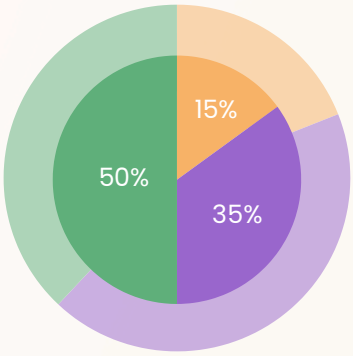

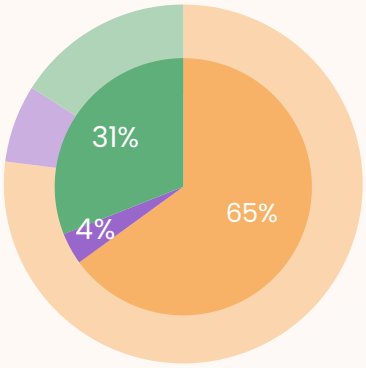

Tööhõive

- töötav (sh töötav üliõpilane/pensionär)
- töötu
- muu (sh pensionär, mittetöötav õpilane või üliõpilane, sünnitus- või lapsehoolduspuhkusel, kodune)

Enesehinnang toimetulekule

- elame mugavalt praeguse sissetuleku juures
- saame hakkama
- on raske hakkama saada , on väga raske hakkama saada või ei oska öelda

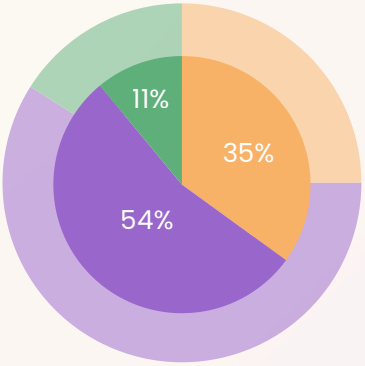

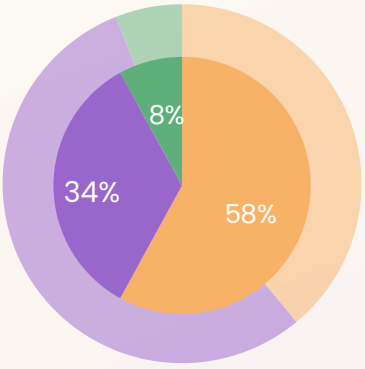

Mil määral usaldate ajakirjandust?

- täiesti / pigem usaldan
- üldse mitte / pigem ei usalda
- ei oska öelda

Rahvakogu liikmete ideoloogiline enesemääratlus

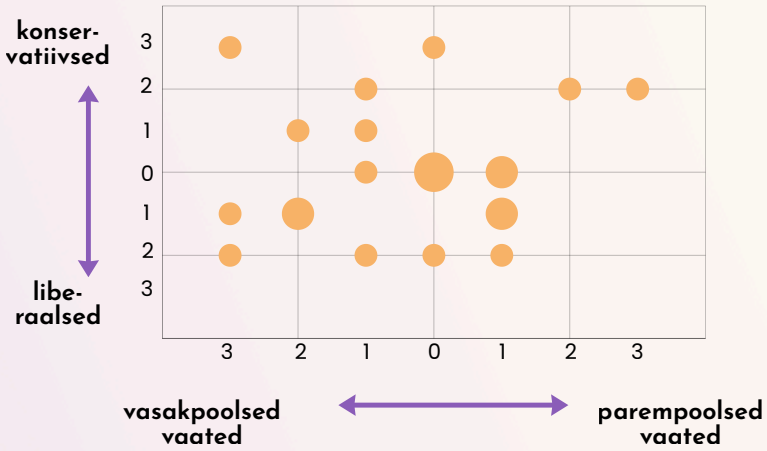

Selgitus: rahvakogu alguses täitsid osalejad ankeedi, kus palusime neil muu hulgas määratleda end skaaladel vasakpoolsed-parempoolsed ja liberaalsed-konservatiivsed vaated, lähtudes Euroopa Sotsiaaluuringus kasutatavatest definitsioonidest.

Vasak- või parempoolsed vaated: kui tähtsaks peab inimene avaliku hüve kaitsmist ja riigi arendamist võrreldes erahuvide kaitsmise ja majanduse arendamisega.

Konservatiivsed või liberaalsed vaated: kui tähtsaks peab inimene traditsioonilisi väärtusi või üksikisiku ja vähemuste õiguste kaitsmist.

Allikas: Rahvakogu osalejate tagasisideküsitluse tulemused; n=24

Tänapäeval takerduvad ühiskondlikud arutelud ja poliitilised debatid tihti eesmärkide konflikti ja väärtuspõhisesse polariseerumisse. Hea elu rahvakogu osalejate värbamise eripära saavutas selle, et liikmete seas oli erineva poliitilise maailmavaatega inimesi. Rahvakogu sõnastatud valupunktid näitavad seega teed üldiste huvide osas üksmeele saavutamiseks.

"Vaatamata erinevale maailmavaatele me siiski leiame need asjad, millest me ühiselt oleme huvitatud ja mida ühiselt saame parandada. See ühisosa on nii palju jõulisem kui need erinevused meie vahel. See on minu jaoks kõige positiivsem ja ilmselt kõige püsivam asi, mis ma siit kaasa võtan."

Aet Sillamäelt

Millist tuge osalejad said?

Esmakordselt said rahvakogu osalejad iga kohtumispäeva eest kompensatsiooniks 30-eurose kinkekaardi. Lisaks hüvitasime sõidukulud, tagasime osalejatele majutuse ja toitlustuse kohtumispäevadel.

Rahvakogu on osalejasõbralik protsess ja selle tagamiseks on väga oluline liikmete kontaktisik. Ta liitus tiimiga alguses, et osata värbamise ajal huviliste küsimustele vastata, hiljem osalejate muresid ja küsimusi lahendada, suhet hoida ja infot vahendada. Kuna rahvakogus osalemine on nõudlik, loob selline erihool turvatunnet. Iga kohtumise eel ja järel saatis kontaktisik selgitavaid e-kirju ja helistas puudujaile.

Rahvakogu toimumiskohad olid kõigile ligipääsetavad rongi- ja bussi-ühendustega asulates üle Eesti: Keila, Kadrina ja Elva.

4. Rahvakogu protsessist

Pärast 12aastast vaheaega toimus Eestis taas üleriigiline rahvakogu. Teistmoodi kui 2013. aastal: viie päeva jooksul, ekspertidelt ja huvirühmadelt õppides, vähemate osalejatega ning kodanikuühenduste algatusena. Hea elu rahvakogu toimus ainult riigikeeles, nagu riiklikud rahvakogud reeglina mujal maailmas.

Nagu ikka rahvakogudes, läbisid osalejad rahvusvahelisele praktikale tavapärased etapid, kuid lisasime ka täiendusi:

1. **Usalduse ja selguse loomine:** uuendusena alustasime eraldi päevaga tutvumiseks, kokkulepete tegemiseks ja heaolu puudutavate ühiste väärtuste kaardistamiseks.
2. **Koosõppimine:** ekspertidelt teadmiste omandamine, et tekitada teemast arusaam, ning huvirühmade kuulamine, et tutvuda võimalike lahenduste ja alternatiividega.
3. **Rühmaarutelud** ideede kaardistamiseks ja kaalutlemiseks.
4. **Ühisele seisukohale jõudmine,** lähtudes ühistest väärtustest.
5. Avaliku pöördumise koosloome rahvakogu töörühmaga.

Virtuaalne eelkohtumine

6. jaanuar

Veebis toimus infotund rahvakogu osalejatele.

Tutvumine ja õppimine

10.–11. jaanuaril Keilas

Kahepäevasel kokkusaamisel tutvuti üksteise, korraldajate ja protsessiga, mõtestati heaolu, kaardistati ühiseid väärtusi, tutvuti Earth4All visiooniga. Kuulati ekspertide ettekandeid vaesuse ja ebavõrdsuse seostest majanduse, ühiskonna ja keskkonnaga, arutelud ekspertidega.

Tulevikuvaated

24.–25. jaanuaril Kadrinas

Eri valdkondade huvirühmad esitlesid oma seisukohti vaesuse ja ebavõrdsuse vähendamiseks. Kaardistati valupunkte ja otsiti lahendusi, tehti esmaseid ettepanekuid ning moodustati töörühm.

Rahvakogu kokkulepped

- Hoiame sõbralikku õhkkonda.
- Oleme uudishimulikud ja avatud erinevatele vaadetele ning seisukohtadele.
- Hindame ideid, mitte inimesi.
- Kuulame üksteise mõtted lõpuni, ei sega vahele.
- Väljendame end julgelt, selgelt, lühidalt ja ausalt.
- Keskendume ühisosale, märgates ka erimeelsusi.
- Oleme mõttega kohal (väldime kõrvalisi tegevusi).
- Avame oma seisukohti.

Vahepeal: ettepanekute töörühm

e-kogunes, et viimistleda kogutud ettepanekuid järgmiseks kokkusaamiseks.

Ühine seisukoht

15. veebruaril Elvas

Viimasel kokkusaamisel said ettepanekud lõpliku viimistluse, leiti ühine seisukoht (selgusid rahvakogu ettepanekud) ning päev lõppes tähistamisega.

Järeltegevused

Töörühm aitas koostada avalikku pöördumist ja rahvakogu ettepanekute raportit.

Atmosfäärina taotlesime suguvõsa kokkutulekut, mis jääb veel pikaks ajaks meelde. Lisaks töisele osale käidi Kadrinas pärast huvirühmadelt õppimise päeva kohalikus kogukonna-saunas, Elvas kuulati kohaliku muusikakooli laste kontserti ja tähistati arutelupäevade lõppu tordisöömisega.

Saunaskäik Kadrinas. *Foto: Teele Pehk*

Kuidas sisu lahti rullus?

Algsele küsimusele "Mida on vaja heaks eluks?" võib läheneda eri viisidel, mistõttu valisime tulevikku vaatamise vundamendiks maailma majandusteadlaste poolt koostatud Earth For All ("Meie kõigi maa") mudeli.

Earth4All ehk päästeplaan inimkonnale:

"Hüpe uude, soovitud ja jätkusuutlikku tulevikku on võimalik, kuid selleks peab majandus tulevikus seadma esikohale inimese ja looduse heaolu."

"Meie kõigi maa" andmepõhine mudel on välja arvutanud kaks tulevikku: **tänasel viisil jätkamine ja suur hüpe.** Viimaseks on mudeli kohaselt inimkonnal vaja saavutada järgmised pöörded:

1. kestlik energiapööre;
2. toidusüsteemi muutmine kestlikuks;
3. väljapääs vaesusest;
4. majandusliku võrdsuse kasvatamine;
5. soolise ebavõrdsuse vähendamine.

Korraldajate-poolse valikuna jätsime välja energiapöörde teema, sest võrreldes ülejäänud nelja pöördega toimub Eestis sel teemal juba aktiivne ühiskonnaülene arutelu ja ka reaalsed tegevused. Oma osalemishuvi registreerinud inimestel palusime märkida, millist teemat neljast peavad nad oluliseks tänases Eestis käsitleda. Valituks osutusid majanduslik ebavõrdsus ja vaesus. **Rahvakogu käsitles vaesust ja ebavõrdsust kui hea elu takistajaid.**[2]

Süsteemidena käsitlesime rahvakogus majandust, ühiskonda ja keskkonda. Inimese vaade tuli sisse heaoluna elukaare jooksul. Rahvakogu osalejaile koostatud taustapaberis avasime nende teemade omavahelisi seoseid, tuginedes Eesti inimarengu aruannetele.

[2] *Sisulisest raamistusest ja taustapaberist pikemalt: https://rahvakogu.info/teemad*

Kohtumispäevade jooksul kaardistasime osalejate ühiseid väärtuseid, et neid otsustamisel vundamendina kasutada. Väärtustes kokkuleppimine võttis aega, ent aitas valupunktide ja ettepanekute kirjeldamisel sisulisi erimeelsusi lahendada.

Rahvakogu ühised väärtused

1. Heatahtlik ja teistega arvestav koostöö inimese, majanduse ja looduse vahel

Heaolu sünnib siis, kui ühiskondlik korraldus, majanduslik tegevus ja looduskeskkond toimivad kooskõlas ja üksteist arvestavalt, kandes vastutust tulevaste põlvkondade ees. Hoolivus, empaatia ja erinevuste aktsepteerimine on nii igapäevase kooselu kui ka ühiskondlike otsuste alus.

2. Võrdsed võimalused, väärikus ja turvatunne igaühele

Kõigil on võimalus paremale elule vaatamata oma taustale, tööle, tervisele, elukohale või eripärale. Vähemusse kuulumine ei muuda kedagi vähem inimeseks ning inimõigused ei ole vaidlustatavad.
Igaühel peab olema võimalus elada ja töötada nii, et ta tuleb eluga väärikalt toime ja tunneb end turvaliselt.

3. Ühine vastutus heaolu hoidmisel ja huvide tasakaalustamisel

Heaolu loomine, hoidmine ja tuleviku kujundamine on ühine vastutus ja sünnib kõigi osapoolte (üksikisik, kogukond, töötaja, tööandja, otsustajad jne) hoolivas koostoimes.

4. Järjepidev heaolu läbi elukaare

Heaolu ja põlvkondade sidusust tuleb luua, hoida ja toetada järjepidevalt kogu elukaare vältel. Tähelepanu tuleb pöörata nii vaimsele kui füüsilisele tervisele ning luua tingimused, et järgmised põlvkonnad saaksid kasvada targemaks.

Valupunktide ja ettepanekute tuvastamiseks kasutasime läbivalt süvakohanemisest ja tulevikumõtlemisest tuntud küsimusi:

1. Kuidas (Eestis) hoida seda, mida tõesti tahame hoida?
2. Millest (Eestis) loobuda, et olukorda mitte veel hullemaks ajada?
3. Mida saame tagasi tuua?
4. Mille ja kellega saame rahu teha?

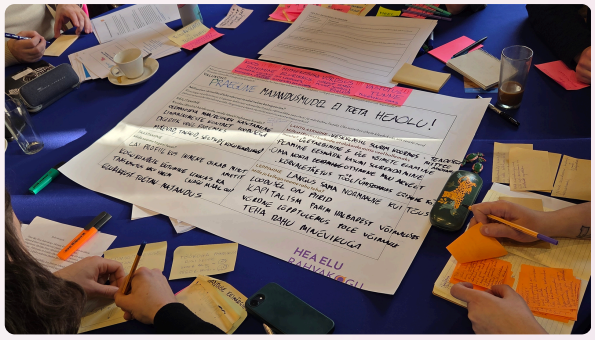

Rahvakogu liikmete vastused prioriteetsuse järjekorras

Mida on oluline Eestis säilitada?

1. Tasuta ja kättesaadav haridus kogu elukaare jooksul
2. Riiklikud miinimumgarantiid majandusliku kindluse tagamiseks
3. Vaimset tervist toetav ja hooliv keskkond, turvaline kasvukeskkond lastele
4. Looduse kestlik ressursikasutus
5. Toimiv ja arenev digiriik teenuste kättesaadavuse teenistuses
6. Kogukonnad, vabakondlik ja vabatahtlik tegevus kui kuuluvus- ja osadustunde hoidjad
7. Võrdsed võimalused ja õiglustunne

Millest tuleks Eestis loobuda?

1. Kiirustav ja läbimõtlematu otsustamine
2. Populism ja sisutühi mõõdikupõhisus
3. Inimest häbistav ja lihtsustatud vaesuse käsitlus
4. Poliitiline vastandumine ja kaklemine
5. Ületarbimine ja üle võimete elamine
6. Heaolu takistavad ja kõrvalejäetust põhjustavad sotsiaalsed stigmad
7. Killustav eelarvestamine ja toetuste loogika
8. Kasumikeskssus
9. Püüd olla uuenduste esirinnas (tormajad)

Kuidas eksperdid ja huvirühmad valitud said?

Rahvakogu on teadmuspõhine, mistap selgitasid kõigepealt eksperdid (teadlased ja analüütikud) vaesuse ja ebavõrdsuse seoseid majanduse, ühiskonna ja keskkonnaga. Rahvakogule esitles kolm eksperti, keda nõustas lisaks **TLÜ sotsiaal- ja rahvastikupoliitika professor Lauri Leppik**.

Tairi Rõõm

Eesti Panga majandusuuringute allosakonna juhataja; Tallinna Tehnikaülikooli Majandusanalüüsi ja rahanduse instituudi professor

Katre Pall

Praxise töö- ja sotsiaalpoliitika analüütik

Bianka Plüschke-Altof

Tallinna Ülikooli keskkonnasotsioloogia vanemteadur; Tartu Ülikooli regionaalplaneerimise teadur

Eksperdid[3] kutsusime korraldajatena, nende nimekiri lähtus lähtus teemade analüüsist ja rahvakogu eesmärkidest. Eksperdid aitasid rahvakogu fookusteemat avada, selgitasid peamisi mõisteid ja tänast olukorda Eestis.

Lisaks selgitasid **Tartu Ülikooli heaoluteadlased Dagmar Kutsar ja Oliver Nahkur** heaolu kaasaegset mõistmist ning elukaare-põhist vaadet heaolule. Rahvakogu arutelude kokkuvõtteid kasutavad nad eestimaalaste heaolumudeli loomisel.

Huvirühmade[4] kaasamise mõte oli anda tunnetus, mida erinevad osapooled tulevikukindla hea elu puhul oluliseks peavad, milliseid arenguid ja miks soovivad näha. Huvirühmade kuulamine toob rahvakogu ette praktilist ja elulähedast infot. Rahvakogu liikmed said tänu huvirühmade sisendile paremini lahendusteedele keskenduda ega pidanud nullist alustama. Niimoodi väärtustame ühiskonnas ringlevaid ideid, mis pole ühel või teisel põhjusel veel peavooluks saanud.

Kuna vaesuse ja ebavõrdsuse vähendamisega ei tegele Eestis ükski keskne organisatsioon, lähenesime huvirühmi kaasates kolme süsteemi vaatest: majandus, ühiskond ja keskkond. Kaardistasime need vabaühendused, mille tegevus aitab vaesust ja ebavõrdsust eri viisidel vähendada. Kutsusime need 18 organisatsiooni oma seisukohti rahvakogule kirjalikult esitlema (ühtse vormi alusel, kasutades rahvakogu suunavaid küsimusi) ning korraldasime nendega rahvakogu kolmandal kohtumispäeval virtuaalse aruteluringi.

Ekspertide ja huvirühmade esinemised ning vastused küsimustele avaldasime pärast kohtumispäevi veebilehel.

[3] *Ekspertide valikust pikemalt: https://rahvakogu.info/osalemine/#eksperid*
[4] *Huvirühmade valikust pikemalt: https://rahvakogu.info/osalemine/#huvipooled*

Kuidas ühisele seisukohale jõuti?

Rahvakogu neljanda kohtumispäeva lõpuks olid viie valupunkti alla koorunud esmased ettepanekud. Seejärel kogunes **rahvakogu töörühm (osalejate endi valitud 9 liiget)**, kes sai ülesandeks hinnata esmaste ettepanekute vastavust tuvastatud probleemidele ning muuta ettepanekud argumenteeritumaks. Korraldustiim ettepanekute sisusse ei sekkunud.

Töörühma täiendatud ettepanekud saatsime kõigile osalejaile e-ankeediga, et igaüks saaks hinnata valupunkti all olevaid probleeme ja nende leevendamiseks mõeldud ettepanekuid kolmeastmelisel skaalal: toetan, ei toeta, vajab täpsustamist/ parandamist. Rahvakogu ühiseks ettepanekuks lugesime need, mida toetas vähemalt 80% osalejatest. Algsetest ettepanekutest langes nõnda välja kaks teemat, mida peeti liiga üldisteks ja juba teiste ettepanekute all kaetuks.

Ülejäänud 12 ettepanekut sai e-ankeedi kaudu osalejailt ja ekspertidelt täiendusi ja viiteid. Viimasel kohtumisel Elvas integreerisid teemarühmadesse jagunenud osalejad täiendused lõplikusse sõnastusse. Seejärel käisime **12 ettepanekut** ükshaaval läbi ja **rahvakogu kinnitas need üksmeelselt kohapeal.**

"Rahvakogu kogemus mõjutas mind väga positiivselt. Ma olin ka enne seda usku, et minu arvamust küsitakse korra nelja aasta jooksul, annad kellegi poolt hääle ja sinna kasti asi jääb. Aga rahvakogus nägin, et tavalisel inimesel on võimalus oma mõtteid avaldada, need ilusti ära formuleerida ja loota, et see ka lõpuks otsustajate lauale jõuab. Väga huvitav oli kogeda, et me oleme rohkem ühel meelel, kui enne rahvakogu oleks osanud arvata."

Kaspar Viljandimaalt

Rahvakogu on võimalus puutuda kokku inimestega, kellega sa tõenäoliselt tavaelus kokku ei puutu. Ma võtan seda ka kui oma tavapärasest elust väljaastumisena – viis päeva, kus sa oled mujal ja justkui elad koos selle inimeste grupiga. Moodustad väikese kogukonna, kellel on oma teema, mille üle mõelda ja millele vastuseid leida.

Dagmar Tallinnast, kes osales juba teises rahvakogus

Mis saab edasi?

Rahvakogu lõpetab aruande avaldamisega oma töö. Järeltegevusena liiguvad tuvastatud valupunktid ja ettepanekud huvitatud rahvakoguliste ja huvirühmadega edasi rahvaalgatusteks parlamendile. Praxisega koordineerime rahvaalgatuste tekkimist ja anname niimoodi tulemused huvirühmadele ja avalikkusele üle.

Rahvakogu tuvastatud valupunkte ja ettepanekuid levitame Riigikantseleile, ministeeriumidele ja presidendi nõunikele, avalikke huve kaitsvatele vabaühendustele.

Rahvakogu tulemused on avalik hüve, mida saab kasutada poliitikakujunduses ja huvikaitses Eesti hüvanguks.

6. Rahvakogu korraldajad

Hea elu rahvakogu ettevalmistus ja läbiviimine ning edaspidi mõju teostus tänu paljudele osapooltele.
Korraldamise struktuur:

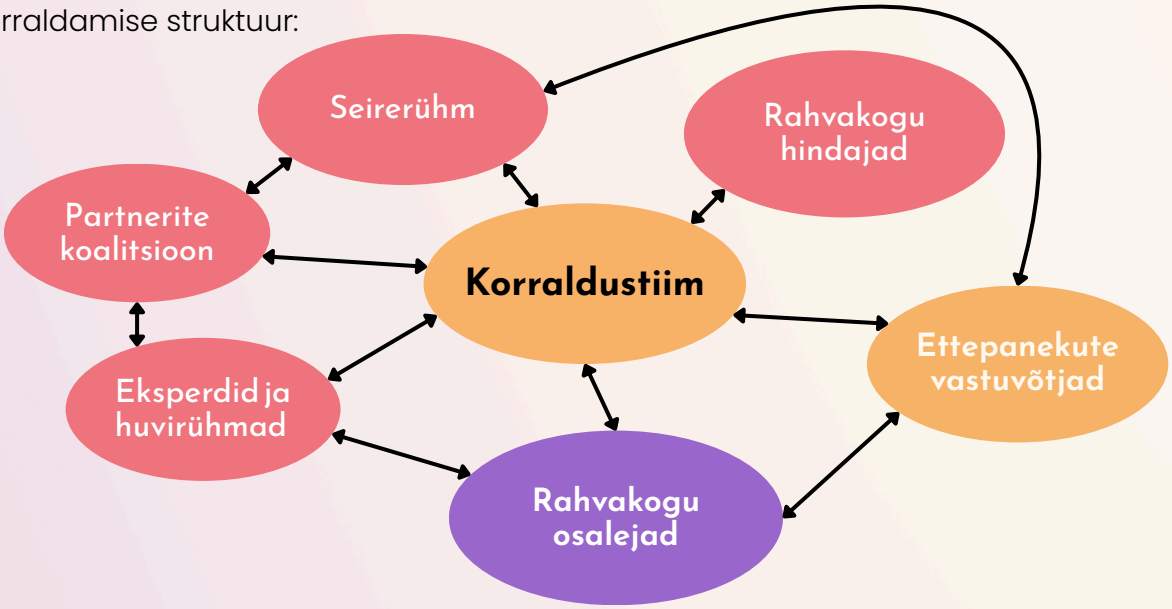

Korraldustiim

Teele Pehk - koordineerija, põhidisainer
Maiu Lauring - teadmussiirde eestvedaja, osalejate värbamise ja hindamise ekspert
Laura Välik - osalejate kontaktisik, kohtumiste tehniline korraldus
Meelika Hirmo - teavitusjuht ja vabaühenduste koalitsiooni vedaja
Petrik Saks - teavitus ja visuaalid
Saskia Puusaar - sotsiaalmeedia-teavitus, huvirühmadega suhtlus
Urmo Kübar - teavitus ja meediasuhted
Joanna Kurvits - rühmaarutelude hõlbustaja
Karl Lembit Laane - rühmaarutelude hõlbustaja
Riinu Lepa - ekspertide kaasamine; rühmaarutelude hõlbustaja
Meel Valk - rühmaarutelude hõlbustaja
Martin Tiidelepp - rühmaarutelude hõlbustaja
Kadri Kangro - rahvakogu kohtumiste päevajuht

FOTO: korraldajad ja hõlbustajad Kadrina rahvamaja ees (pildilt puudub Saskia Puusaar)

Seirekogu

Seirekogu andis korraldustiimile nõu ning tegi järelevalvet rahvusvaheliste standardite täitmise üle. Seirerühma kuulus kaks kogenud välispraktikut (Zakia Elvang ja Kyle Redman), kaks rahvakogu tulemuste vastuvõtjat (Marten Lauri ja Signe Riisalo) ning politoloog Tõnis Leht. Seirekogu kogunes virtuaalselt viiel korral. Eesti liikmed käisid rahvakogu Kadrinas toimunud nädalavahetust vaatlemas.

Partnerid

Rahvakogu korraldamises mängisid olulist rolli Eesti Koostöö Kogu (rahvaalgatus.ee haldaja) ja Vabaühenduste Liit. Töö käigus võtsime eesmärgiks kasvatada vabaühendustest partnerite hulka. Rahvakogu lõppedes on partnereid rohkem: Arvamusfestival, Eesti Noorteühenduste Liit, Avatud Eesti Fond, Külaliikumine Kodukant, Eesti LEADER Liit ja Eesti Inimõiguste Keskus.

Partnereid valisime ja kutsusime rahvakogu fookusteema järgi pidades silmas, et tulemustel oleks rohkem omanikke. Partneritega on toimunud regulaarsed e-kohtumised rahvakogu korraldusest sissevaate andmiseks. Partnerid said eelisjärjekorras kohtumispäevi **vaatlemas käia** - ja seda võimalust kasutasid nad aktiivselt.

"Suures plaanis on just praeguses ajas usaldus ja üksteise kuulamine midagi sellist, mida tuleb eraldi luua. Sotsiaalmeedia on selle ruumi pea täieliselt kaaperdanud ning sellel on kõrge hind meie igapäevastele suhetele ning võimele koos otsuseid vastu võtta."

Maarja-Leena Saar, Eesti Koostöö Kogu, rahvaalgatus.ee

Eraldi suhtlesime algusest peale **nn vastuvõtvate partneritega**: Riigikantselei strateegiabüroo, võrdsete võimaluste ja soolise võrdõiguslikkuse volinikuga ning Kliimaministeeriumi rohereformi osakonnaga. Nendega jätkame suhtlemist, et aidata rahvakogu tulemusi riigi strateegilistesse suundadesse lükkida.

Rahastus

Seekordne rahvakogu sündis vabakonna algatusena. Rahastuse saime **Mondo** NoPlanetB taotlusvoorust (36 000 eurot) ja **Põhjamaade Ministrite Nõukogust** (7500 eurot). DD Demokraatiakeskuses alanud korraldustöö liikus 2025. aasta suvel üle Praxisesse, mõlemad organisatsioonid panustasid omafinantseeringuga.

Kuna rahvakogu toimumine lükkus juhuvalimi tegemise keerukuse tõttu mitu korda edasi, kujunes kogueelarveks 70 000 eurot. Seda summat võib võrrelda näiteks rahvahääletuse korralduse või valimiste korraldamise kuluga, kuna need on samamoodi avalikkuselt mandaadi saamise formaadid. Võrdluseks: Riigikogu valimiste korraldamine (v.a erakondade kampaaniad) maksab vähemalt kaks miljonit eurot. Rahvakogudele ja teistele demokraatiauuendustele puudub Eestis püsiv rahastus.

7. Seirekogu järelsõna

Kuidas sobitus rahvakogu Eesti poliitilisse konteksti?

Protsess tabas ajastust väga hästi: pool aastat enne presidendi valimisi ning aasta enne parlamendivalimisi tõstis rahvakogu tähelepanu sotsiaalsetele ja võrdsusega seotud teemadele. Need on seotud elukalliduse tõusuga, mis saab tõenäoliselt valimiskampaaniates palju tähelepanu. Lootust on, et rahvakogu tulemus annab võimaluse mõjutada valimiskampaaniaid, kuigi teemad konkureerivad teiste suurte teemadega (julgeolek, majandus jt).

Eesti ühiskonna lõhestumus (liberaalsemad vs konservatiivsemad vaated) mõjutab tulemuste vastuvõttu. Liiga lai teemapüstitus võib vähendada konkreetset poliitilist rakendatavust.

Milline oli teie roll?

Olime nõuandjad, et aidata rahvakogul suurem mõju saavutada. Teisalt olime järelevalvajad, kes aitasid korraldajatel rahvusvahelisi standardeid järgida.

Rahvakogu toimumise eel tõmbasime tähelepanu

- selgele teema- ja eesmärgipüstituse vajadusele
- erinevatele osalejate valiku võimalustele demokraatliku loteriiga, kuna korraldajail tekkis raskusi vajalike andmete kättesaamisega
- tellija ja korraldaja eristamise vajadusele
- neutraalse modereerimise olulisusele
- arutletavate teemade, protsessi disaini ja reaalsete tulemuste saavutamise tasakaalule

Rahvakogu toimumise ajal ja järel mõtlesime kaasa, kuidas protsessi kvaliteeti maksimeerida ning nõustasime tulemuste edasiarendamisel.

Kui hästi saavutas rahvakogu seatud eesmärgid?

Rahvakogu õnnestus kahe olulise arutelu käivitamisel:
1) milline on mini-avalikkuste järgmine faas Eestis?
2) kuidas peaksime ühiskonnana käsitlema neid valupunkte, milleni rahvakogu jõudis?

Rahvakogu saavutas oma eesmärgi, kuna osalejad pidasid põhjalikke arutelusid ja formuleerisid saadud sisendist terviklikud valupunktid ja soovitused. Individuaalsetest eelistustest liiguti samm-sammu haaval kollektiivse seisukohani. Rahvakogu tulemus on hea lähtekoht konkreetsemate poliitikasoovituste loomiseks.

Korraldus oli sujuv ja professionaalne. Korraldajad leidsid keerukustele kiiresti lahendused. Nagu Eesti peole kohane: alguses ei saanud rahvakogu käima (lükkus mitu korda edasi), lõpuks ei saanud pidama.

Vaatlejatena saime väärt kogemuse selle formaadi võludest ja kitsaskohtadest. Nägime lähedalt osalejate aktiivsust ja pühendumust ning dialoogi kvaliteeti.

"Nüüd algab keeruline ülesanne, mil on vaja tagada rahvakogu osalejate väljatoodud valupunktide mõjutamine. See järeltegevus pole kunagi lihtne ning on keerulisem olukorras, kus mini-avalikkus on algatatud väljaspool valitsust."

Kyle Redman

Millist mõju loodate hea elu rahvakogul Eestis (ja mujal maailmas) näha?

Eestis: rahvakogu tõestas mudeli toimivust. Seda võiks tulevikus konkreetsematel teemadel või kohalikes küsimustes rakendada. Oluline on jõuda poliitikasse ja otsustusprotsessidesse, et suurendada kodanike kaasatust ning usaldust. Järgmised rahvakogud väärivad kindlasti suuremat avalikku tähelepanu.

"Tulemus vastab küsimustele, mis on poliitikute ees ja milliseid probleeme tunnistavad kõik erakonnad, kuid lahendused on loomulikult tulenevalt maailmavaatest eriilmelised. Ma arvan, et kodanike hääl sai hästi esindatud ja oluline on ka, et inimesed said tunde - neid soovitakse kuulata. Ainult dialoogis on võimalik ühiskonda ehitada ja see dialoog sai avatud. Rahvakogu on suurepärane platvorm andmaks inimestele võimaluse rääkida enda eest ja anda soovitusi valitud rahvaesindajatele."

Signe Riisalo

Rahvusvaheliselt pakub hea elu rahvakogu hea näite väikeriigi kogemusest arutleva demokraatia edendamisel. Oluline on rahvusvahelisele praktikute kogukonnale oma õppetunde jagada, et niimoodi Eesti tuntust demokraatiaedendajate seas tõsta.

Seirerühma liikmed

Signe Riisalo
Riigikogu sotsiaal-komisjoni esinaine

Marten Lauri
Riigikantselei strateegiabüroo nõunik

Tõnis Leht
Poliitika.guru politoloog

Zakia Elvang
WeDoDemocracy, Nordic Delibiration network

Kyle Redman
Federation for Innovation in Democracy, Europe (FIDE)